

מוצא שפתיך תשמור ועשית

פי תדר נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו פי דרש ידרשנו ה' אלהיך מעמך והיה בך חטא: וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חטא: מוצא שפתיך תשמור ועשית פאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אָשֶׁר דְּבַרְתָּ בְּפִיךָ: (דברים כג כב-כד).¹
בְּנִלְכֶם עָרִים לְטַפְכֶם וְגִדְרַת לְצִנְאֲכֶם וְהִיצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ: (במדבר לב כד).²

מסכת מנחות דף ב עמוד א – קרבן חובה שהפך לנדבה

משנה: כל המנחות שנקמצו שלא לשמן - כשירות, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה ...³
גמרא: ... קא משמע לן: לבעלים הוא דלא עלו לשום חובה, הא מנחה גופה כשרה ואסור לשנויי;⁴ כדרבא, דאמר רבא: עולה ששחטה שלא לשמה - אסור לזרוק דמה שלא לשמה. איבעית אימא: סברא, ואיבעית אימא: קרא.⁵
איבעית אימא סברא, משום דמשני בה, כל הני לישני בה וניזיל!⁶ ואיבעית אימא קרא: "מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת ליי' אלהיך נדבה". נדבה? נדר הוא!⁷ קרי ליה נדר וקרי ליה נדבה! אלא, אם כמה שנדרת עשית, יהא נדר. ואם לאו, יהא נדבה.⁸

מסכת שבועות דף כו עמוד ב – בדיבור או מספיק בלב?

אמר שמואל: גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו, שנאמר: "לבטא בשפתים".⁹ ... מיתבי: מוצא שפתיך תשמור ועשית - אין לי אלא שהוציא בשפתיו, גמר בלבו מנין? תלמוד לומר: "כל נדיב לב!"¹⁰ שאני התם, דכתיב: "כל נדיב לב!"¹¹

¹ בין שני הפסוקים המדברים על חובת קיום הנדר, מופיע 'פסוק ביניים' שמעלה את האפשרות שאולי מוטב לא לנדור כלל. ראו דברינו [איש כי ידור נדר לה'](#) בפרשת מטות; בפרט שיטת ר' מאיר שם שמוטב לא לנדור כלל, מול שיטת ר' יהודה שעדיין הנדר ומקיים את נדרו היא המעלה המשובחת, והמלצתו היא: "אדם מביא כבשתו לעזרה ומקדישה, וסומך עליה ושוחטה" (גדרים י ע"א). כך או כך, מוצא שפתיך תשמור הוא בהקשר עם קיום נדר, הוא חלק ממסכת נדרים (ושבועות). ואם כך, אזי הפסוקים בפרשתנו חוזרים על דברי התורה בספר במדבר פרק ל פסוק ג: "איש כי ידור נדר לה' אלהיך שבע שבעה לאסור אסור על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה". מוצא שפתיך תשמור - ככל היוצא מפיו יעשה, כמעט אותן מילים.

² ספר דברים חוזר כידוע על מצוות ואירועים שנזכרו כבר בחומשים שמות ויקרא-במדבר (ראו דברינו [ספר דברים - משנה תורה](#) בפרשת דברים) - מה שרמב"ן מכנה "מצווה מבוארת" - והנה מצאנו ביטוי דומה למוצא שפתיך תשמור ועשית, בפרשת מטות, שלא בקשר לנדר, כאשר משה מסכים (בדיעבד) לרצונם של בני גד ובני ראובן להתנחל בעבר הירדן המזרחי, אך הוא מתנה זאת בסיועם לכיבוש עבר הירדן המערבי, וחותרם את דבריו באזהרה: "והיוצא מפיכם תעשו". וכאן יש לשאול: אם מדובר בתנאי - אם לא יקיימו את הבטחתם, לא יקבלו נחלתם בעבר הירדן המזרחי - למה נחוצה תוספת אזהרה זו? לא יקיימו, לא יקבלו. לכאורה אין כאן נדר רק תנאי ברור. ובהערה 22 להלן נראה שאצל בני גד ובני ראובן לא התקיימו כל 'תנאי בני גד ובני ראובן' כדקדוקם.

³ פירוש קהתי: "הביא אדם מנחת מרחשת וקמצה הכהן לשם מנחת מחבת ... אינם נפטרים בהם מחיובם וצריכים להביא מנחה אחרת לתשלום חובתם".

⁴ צריך להמשיך בעשיית הקרבן כהלכה, גם אם אירעה בו תקלה "שלא לשמה", אלא שהבעלים לא יצאו ידי חובתם כפי שאמרה המשנה ובדומה להלכה המובאת מיד בהמשך בשם רבא.

⁵ מה הסיבה לדיון מיוחד זה שממשיכים בקרבן גם אם אירע בו פסול? אם תרצה (איבעית אימא) ההסבר הוא מסברא, ואם תרצה, יש גם הסבר מפסוק. (אגב, ספרנו עשרות מקרים של שימוש בנימוק "סברא" להלכה בתלמוד הבבלי ואף לא אחד בירושלמי).

⁶ משום שעשינו שינוי אחד בקרבן, נמשיך ונעשה שינויים נוספים?

⁷ הרי כתוב בפסוק: "כאשר נדרת!" ראו הערה 1. השאלה היא לכאורה על פשט הפסוק וללא קשר לדיון כאן, אבל היא חלק מההסבר של ההוכחה מהפסוק (קרא) מדוע יש להמשיך בעשיית הקרבן.

⁸ ראו מקבילה בגמרא זבחים דפים ב, ד-ה. פשיטא לחז"ל שהפסוק בפרשתנו מדבר בנדרים למקדש ו"מוצא שפתיך" הוא חובה לקיים את הנדר. החידוש בפסוק שלנו, בהשוואה עם פסוקים אחרים שמדברים על החובה לקיים נדר (בפרשת מטות ועוד להלן), הוא שגם אם במהלך קיום הנדר נעשתה פעולה שלא לשמה, יש להמשיך בהקרת הקרבן בגדר נדבה משום "מוצא שפתיך תשמור". ראו את דרשת הגמרא על הפסוק בשלמותו ואת הגישור בין נדר ונדבה, בין תחילת הפסוק: "מוצא שפתיך תשמור" ובין סופו: "אשר דברת בפין". בפשט הפסוק, מדובר בעניין אחד, בקרבן שאדם נדר למקדש, ויש לקרוא את הפסוק ברצף (אולי בלי אתנחתא). אבל חז"ל חוצים אותו לשניים: "מוצא שפתיך" הוא הנדר המקורי להביא קרבן לשם שמים. את זה יש לשמור ולקיים. אבל גם אם קרה משהו בדרך, "משני בה" בלשון הגמרא, יש להמשיך בהקרת הקרבן בגדר נדבה ולהשתדל מכאן ואילך בהקרה כראוי. אבל זה כבר נלמד מהסיפא של הפסוק: "כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אָשֶׁר דְּבַרְתָּ בְּפִיךָ". ראו חלוקת הפסוק עפ"י טעמי המקרא.

⁹ ויקרא ה ד: "או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להטיב לכל אשר יבטא האדם בשבעה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם לאחת מאלה". הרי לנו עוד פסוק על ביטוי או מוצא שפתיים, אבל בשבועה. ואנחנו מחפשים 'מוצא שפתיים' בדיבור ובענייני דינא.

¹⁰ שמות לה כב, פרשת ויקהל בתרומת המשכן: "ויבאו האנשים על הנשים כל נדיב לב הביאו חח ונגזם וטבעת וכומז כלכלי זהב וכל איש אשר הניף תנופת זהב לה". אנחנו נגרים ממוצא השפתיים לנדבת הלב, אך שים לב שפה מדובר בביצוע ונדיב לב' הוא בפשטות תכונה של המביא. המעשה מוכיח על נדיבות הלב, אולי בלי שהיה מוצא שפתיים כלל! דבר שעליו כנראה יסכימו כולם (גם ר' מאיר וגם ר' יהודה, ראו הערה 1).

¹¹ לפי גמרא זו, המנסה לקיים את שיטת שמואל שאדם חייב להוציא בביטוי שפתיים את מה שגמר בלבו, הפסוק בפרשתנו מדבר על המקרה המיוחד של קדשים (קרבנות) ותרומה למקדש, בהם מספיקה הגמירה בלב. (למרות שפעמיים מופיע 'דיבור' בפסוק, בראשו ובסופו). אבל בשבועה סתם, חייב האדם להוציא בשפתיו את מה שגמר בלבו. ומה עם מוציא בשפתיים ואין אנו יודעים מה בלבו?

מסכת תרומות פרק ג משנה ח – פיו ולבו שווים

המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר, מעשר ואמר תרומה, עולה ואמר שלמים, שלמים ואמר עולה, שאיני נכנס לבית זה ואמר לזה, שאיני נהנה לזה ואמר לזה, לא אמר כלום עד שיהיו פיו ולבו שווין.¹²

מדרש הגדול במדבר יח כז פרשת קרח – הדיבור גורע

"ונחשב לכם תרומתכם" – במחשבה בלבד תהיה תרומה. לפי כך אם הפריש תרומה במחשבתו ולא הוציא בשפתיו כלום, הרי זו תרומה. אבל המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר, מעשר ואמר תרומה, לא אמר כלום, עד שיהיה פיו ולבו שווין.¹³

אבן עזרא דברים כג כד – אחרי שהדיבור יצא מהפה

מוצא שפתיך – בכל דבר שיש בו זכר לשם. נדבה – כי כל נדר נדבה, ואין כל נדבה – נדר, וזה הדבר ברור. אשר דברת בפיו – אחר שיצא הדבור לא תוכל להשיבו.¹⁴

מסכת ראש השנה דף ו עמוד א – הרחבה למצוות צדקה

תנו רבנן: "מוצא שפתיך" – זו מצות עשה.¹⁵ תשמור – זו מצות לא תעשה.¹⁶ "ועשית" – אזהרה לבית דין שְׁיִעָשׂוּךָ.¹⁷ "כאשר נדרת" – זה נדר. "לה' אלהיך" – אלו חטאות ואשמות עולות ושלמים. "נדבה" – כמשמעו. "אשר דברת" – אלו קדשי בדק הבית. "בפיוך" – זו צדקה. ...¹⁸ אמר רבא: וצדקה מיחייב עלה לאלתר. מאי טעמא – דהא קיימי עניי. – פשיטא! – מהו דתימא: כיון דבעניינא דקרבות כתיבא – עד דעברי עלה שלושה רגלים כקרבות,¹⁹ קא משמע לן: התם הוא דתלינהו רחמנא ברגלים, אבל הכא – לא, דהא שכיחי עניי.²⁰

¹² ראו פירוש ר' עובדיה מברטנורא על משנה זו: "עד שיהיו פיו ולבו שווין – דכתיב (שם כג) מוצא שפתיך תשמור וכתוב (שמות לד) כל נדיב לב, הא כיצד? בעינן גומר בלבו ומוציא בשפתיו". פירוש זה מתבסס על הגמרא בשבועות ה"ל הקושרת את מוצא השפתיים עם נדיבות/גמירות הלב. השמירה על מוצא השפתיים איננו רק כלפי חוץ, היינו, קיום מה שאמרת (ואנשים אחרים שמעו ורואים), אלא גם כלפי פנים, היינו בינך וביני עצמך. שהרי מי יודע מה באמת היה בלבך ומחשבותיך? מוצא שפתיים צריך שיהיה תואם ומושווה עם המחשבה וכוונת הלב הפנימית. כך להלכה בהלכות תרומות ומעשרות והקדש וכן גם בהלכות יום-יום כשאדם אומר: לא אכנס לבית זה ואח"כ מסביר שהתכוון לבית אחר. (האם זה יכול להיות מבלט לנווד שיאמר שבלבו התכוון למשהו אחר ואין מי שיוודע מה היה בלבו חוץ ממנו? האם זה הפתח להתרת נדרים?). כבר הרחבנו בנושא המקביל תוכו כבדו בפרשת תרומה, ראו שם. וראו עוד על "פיו ולבו שווים" במדרש במדבר רבה י ז על שמעון הצדיק והנזיר היפה מהדרום. ומיטיבי לכת יעיינו בסוגיה בגמרא שבועות כו ע"ב, עליה מתבסס פירוש ברטנורא זה, בפרט שיטת שמואל שם.

¹³ המדרש הגדול מזכיר לנו שדווקא בדין תרומה, הנזכרת במשנה לעיל, מספיקה מחשבה (ביצה יג ע"ב, מנחות נד ע"ב). או מה פשר "עד שיהיו פיו ולבו שווים" בתרומה? התשובה היא שהאמירה קלקלה. אילולי שדיבר, היה הכל כשורה וכפי שעלתה במחשבתו. עדיין לא מצאנו מקור למוצא שפתיך תשמור במרחב הכללי, מעבר לנדרים והקדשים, אבל את העקרון שהדיבור גורע, ניתן ללמוד ממקור זה. וממנו נתגלגל למקור הבא על דיבור שיצא מהפה ואין אפשרות להחזירו.

¹⁴ כאתנחתא בין מקורות חז"ל, קפצנו לאבן עזרא פרשן המקרא שבד"כ 'הולך בדרכו', אך גם ממנו לא מצאנו מזור למוצא שפתיים במובן הרחב. אבן עזרא כפשוטן המקרא מסביר שכל הפסוק מדבר ב"דבר שיש בו זכר לשם". אבל גם הוא מבחין, כחז"ל (או בעקבות חז"ל?) בין נדר ונדבה וקובע: "כי כל נדר נדבה, ואין כל נדבה נדר". נראה שהבחנתו נובעת מניתוח הלשוני של הפסוק והדואליות שיש בו בין נדר לנדבה ומהשאלה איפה יש לשים את האתנחתא בפסוק (הערה 8 לעיל). גם אם אין מזור בדברי אבן עזרא לשאיפתנו למוצא את 'ההרחבה' לציווי "מוצא שפתיך תשמור" (אולי מזור חלקי), עומדים נצבים דבריו הברורים: "אחר שיצא הדיבור, לא תוכל להשיבו". אולי פה יש רמז קטן למוצא שפתי האדם בכל דבר.

¹⁵ וכפירוש רש"י שם: "דמסתמא הכי קאמר: מוצא שפתיך קיים". אולי המילה "תשמור" הולכת לשני הצדדים: מוצא שפתיך תשמור – תשמור ועשית".

¹⁶ וכפירוש רש"י שם: "שלא תאחר ... כל מקום שנאמר הישמר פן ואל – אינו אלא לא תעשה" (מנחות צט ע"ב). אך ראו דברינו כי אם שמור תשמור ששמירה כוללת גם מצוות עשה – כל המצוות במשמע ואפילו המצווה התר"ד! ראו שם.

¹⁷ שיכפו עליך, שיגרמו לך לעשות. ראו הביטוי: "גדול המעשה יותר מן העושה" (בבא בתרא ט ע"א).

¹⁸ עד כאן לשון מדרש ספרי. ה"תנו רבנן", המקור התנאי שהגמרא מביאה, הוא ספרי דברים בפרשתנו פסקא רסה. הציטוט הוא בדיוק לפי נוסח הספרי שבידינו ולכן לא נחזור עליו. ולהלן נראה שמדרש ספרי זה הוא מקור מרכזי וחשוב לנושא שלנו.

¹⁹ והיינו סבורים שגם במצוות צדקה אין "בל תאחר" רק אם עברו שלושה רגלים (עלייה לרגל קשורה גם בשמחה לעניים). התשובה היא לא: לעניים יש לתת מיד.

²⁰ בקטע שקצרנו 'מתקיפה' הגמרא את מדרש ספרי ומצביעה על שלל מקורות אחרים בתורה מהם ניתן ללמוד את הדינים המוזכרים בספרי. תשובת הגמרא היא בפרטי הדינים ובמקרים השונים המחייבים את תוספת הדרשה של הספרי. הדין היחידי שבספרי שהגמרא איננה שואלת עליו הוא הסיפא של המדרש – מצוות הצדקה – נדבה שאינה למקדש אלא בין אדם לחברו ולחברה שסביבו. ראו הסיוע שפירוש תוספות בגמרא שם מביאים מהפסוק בישיעויהו מה כג: "יָצָא מִפִּי צְדָקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב". ורבה מלמד אותנו שהמחויבות לצדקה גדולה מהמחויבות לבית המקדש! ראו חידושי הריטב"א על סוגיה זו: "אלא ודאי בצדקה דשכיחי עניי בכל דוכתי והם צריכין לו בכל שעה, רמא רחמנא חיובא עליה לאלתר מכיון דקבליה עליה. שאם אתה קובע לו זמן מרובה, הרי עניי רעבים וסתמא שכך היה דעת הנודר ליתנו לאלתר. אבל קרבנות שרוב הנודרים לא שכיח להו מקדש וכהנינים והוא ממון גבוה ואפשר להמתין ...". ראו דבריו גם בפירושו לגמרא קידושין כז ע"א: "... שאם מקבל עליו לעשות או לתת להקדש או לעניים ולכל דבר מצוה אפילו דבר שאינו ברשותו כופין אותו לקיימו וממשכנין עליו, כמו שכתוב מוצא שפתיך וגו' ... ומיעקב אבינו למדנו שכתוב בו וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. לפיכך המקבל עליו לתת לעניים דבר ידוע כופין אותו לקיימו אף על פי שאינו ברשותו בשעת

תוספות מסכת ראש השנה דף ו עמוד א – קשר להבטחת בני גד ובני ראובן

מוצא שפתיך זו מצות עשה – דכתיב: "והיוצא מפיכם תעשו" (במדבר לב כד).²¹

רש"י במדבר לב כד – הוסיפו והרחיבו על התנאי

היוצא מפיכם תעשו – לגבוה. שקבלתם עליכם לעבור למלחמה עד כבוש וחלוק. שמשא לא בקש מהם אלא "ונכבשה ואחר תשובו", והם קבלו עליהם "עד התנחל". הרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו, וכן עשו.²²

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה צד – הנשר הגדול פורס כנפיים ומרחיב

והמצוה הצ"ד היא שצונו לקיים כל מה שקבלנו על נפשנו במילת שבועה ונדר וצדקה וקרוב וזולת זה, והוא אמרו יתעלה (תצא כג) מוצא שפתיך תשמור. ואף על פי שכבר חלקו מילות זה הפסוק ושמו כל מלה ממנו לענין (ר"ה ו א), אמנם הכוונה המגעת מכל מה שזכרתי לך שמצות עשה הוא לקיים כל מה שיבטא האדם מחיוב על עצמו באי זה דבר שיהיה מן הדברים. והעובר עליו עבר מצות לא תעשה. והנה אבאר זה בזכרי מצות לא תעשה (קנז).²³ ולשון ספרי: "מוצא שפתיך - מצות עשה", ואתה יודע שאין שום ענין יוצא מדבור מוצא שפתיך לבדו. ואמנם הכוונה מה שזכרתי לך: להבין פשטיה דקרא שצוה לעשות כל מה שהוציא בשפתו. והנה נכפל הציווי במצוה זו והוא אמרו (ראש פרשת מטות) ככל היוצא מפיו יעשה.²⁴

השגות רמב"ן לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה צד – הבחנה בין קודש לחול

כתב הרב: והמצוה תשעים וארבע שנצטוונו לקיים כל מה שחייבנו נפשותינו בדבור משבועה ונדרים וקרוב וזולת זה ... ואולם המגיע מכל מה שזכרתי הוא, שמצוות עשה הוא קיום כל מה שידבר בו האדם מחיוב עצמו בדבר מן הדברים וכבר נכפל הלשון בזאת המצוה והוא אמרו ככל היוצא מפיו יעשה.²⁵ ואני אומר כי הרב בכאן כלל שתי מצוות שהן חלוקות בדיניהם ועניינם, ועשאן אחת. כי הכתוב הזה מוצא שפתיך תשמור ועשית נאמר בענין מה שאדם מחייב נפשו לתת לשם האל יתברך ...²⁶ ונתרבה להם בפסוק הזה עוד

הנדר". האם צדקה היא 'ההרחבה' של "מוצא שפתיך תשמור" גם לענייני חולין, גם לדברים שאינן בגדרי נדרים ושבועות? ראו דברינו [קום עלה בית אל](#) שהקב"ה מזכיר ליעקב את נדרו.

²¹ על מנת לחזק את דרשת הגמרא (הספרי) שמוצא שפתיך זו מצוות עשה, מביא תוספות סיוע מדברי משה לבני גד ובני ראובן, לאחר שכבר סיכם איתם את כל התנאים לפיהם יקבלו את נחלתם בעבר הירדן המזרחי: "והיוצא מפיכם תעשו". וכבר תמהו רבים וטובים על דברי תוספות אלה, מדוע הם מביאים סיוע מפרשת בני גד ובני ראובן, פרשה שנעשתה בתנאי ברור ומסוכם (שממנו לומדים הלכות תנאי רבות). ומדוע לא נזקקו לפסוקים פשוטים יותר. ראו למשל את דברי שפת אמת בגמרא ראש השנה שם: "האי קרא לא כתיב כלל גבי נדר רק בבני ראובן ובני גד שיקיימו דבריהם. וקשה דיותר הוי ליה להביא קרא דכל היוצא מפיו יעשה דכתיב בפרשת מטות בפרשת נדרים". ופלפלו בכך רבים וטובים.

²² המחויבות של בני גד ובני ראובן הייתה בשתי דרגות. האחת, לסייע בכיבוש הארץ, שבע השנים הראשונות, זו הייתה חלק מהתנאי שעשה איתם משה. השנייה, הם הוסיפו מרצונם גם את ליווי עשרת השבטים עוד שבע שנים של חלוקה והתנחלות איש במקומו, כמו שהם אומרים בפסוק יח שם: "לא נשוב אֶל־בְּתֵינוּ עַד הַתְּנַחֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלָתוֹ". על תוספת זו מצווה אותם משה: "והיוצא מפיכם תעשו". ראו פירוש אור החיים על הפסוק שביד אחת חולק על רש"י וקובע שזה כן היה חלק מהתנאי: "והיוצא מפיכם תעשו. הכוונה במאמר זה שלא יבינו שהחליט להם מאמר בני הערים וגו' על כל פנים, אלא תנאי הוא הדבר". אך ביד השנייה מסכים לדרך הזו ואומר: "ותמצא שלא התנה עליהם משה אלא עד שנכבשה ולא עד שנחלקה כאמור במאמר התנאים, לומר שאין תנאי זה מעכב אלא לקיים היוצא מפייהם". כל זה עדיין "לגבוה" כפי שאומר רש"י ובגדר נדר ברור. אבל אפשר להציע שכיוון שמשא בעצם הסכים ש'בינתיים' יבנו להם בני גד ובני ראובן גדרות צאן וערים להושיב בהם את טפם ונשותיהם, ובהכרח גם חיל משמר מסוים (ראו סוף פרק לב בספר במדבר), אם כן, באמת התנאי לא התקיים ואין דרך חזרה. האם יפורקו הערים שבנו אם לא יתקיים הנדר? האם יוותר עם ישראל על כיבושים שכבש? לא באמת נתקיים כאן הכלל "תנאי קודם למעשה". ראו הפסוקים החותמים את פרשת מטות, בפרט מפסוק לג בפרק לב: "וַיִּתֵּן לָהֶם מֹשֶׁה לְבָנֵי גַד וְלְבָנֵי רְאוּבֵן וְלַחֲצִי שִׁבְט מְנַשֶּׁה בֶן יוֹסֵף אֶת מַמְלַכַת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי וכו'". מה אם כן נשאר? נשארה המחויבות שלהם לשאר השבטים! אחרי שהסכים משה להקמת 'הבתים הזמניים' של בני גד ובני ראובן, ידע היטב שאין דרך חזרה ומה שנשאר זו מחויבותם לקיים את מוצא פיהם. אולי לכן בחר פירוש תוספות דווקא בפסוק זה.

²³ בדבריו במצוות לא תעשה קנז, לא יחל דברו, מתמקד הרמב"ם באי קיום נדר או התחייבות דומה לנדר: "כגון שידור לבדק הבית או לצדקה או לבית הכנסת והדומה ל". אבל כאן, במצוות העשה: "מוצא שפתיך תשמור" הוא מרחיב לכל מוצא שפתיים.

²⁴ דברי רמב"ם אלה, הם יסוד מוסד להרחבת הציווי "מוצא שפתיך תשמור ועשית" שבפרשתנו, גם לכל דיבור, הבטחה, קבלת התחייבות וכו', גם אם לא למקדש ולהקדש, גם אם לא בתורת נדר, גם בענייני חולין. הרי מהדיבור עצמו עוד לא יוצא שום דבר (להוציא תרומה, קידושין וכו'), אז מה כאן השמירה? איך שומרים על הדיבור? ע"י קיום הדבר שהוצא מהשפתיים. אחרי כל מה שלמדו חז"ל מהפסוק הזה, אין הפסוק יוצא מידי פשוטו, אומר הרמב"ם, ומסתמך על מדרש ספרי שהזכרנו בהערת השוליים (18) על הגמרא בראש השנה. (אך יש לשים לב שרמב"ם מפריד בין הספרי והגמרא בראש השנה). הוכחה נוספת לדברי רמב"ם היא הכפילות עם הפסוק בפרשת הנדרים בתחילת פרשת מטות: "לא יחל דברו כְּכֹל־הַיֵּצֵא מִפִּי וְעָשָׂה". אם חזרה התורה בפרשתנו ואמרה שוב במילים דומות: "מוצא שפתיך תשמור", משמע שיש לכך משמעות גם בהתחייבויות שאינן בגדרי נדרים.

²⁵ עד כאן ציטוט דברי רמב"ם ע"י רמב"ן. ויש לשים לב לדברים הברורים, בלשון שונה מהנוסח של רמב"ם לעיל: "קיום כל מה שידבר בו האדם מחיוב עצמו בדבר מן הדברים".

²⁶ "חייבי הדמים והערכין והחרמים וההקדשות והחטאות והאשמות ועולות ושלמים צדקות וכו'", שעוברים עליהם בבל תאחר.

הצדקה ודרשו: "בפיך זו צדקה". אבל מה שחייב בו האדם את עצמו מדברי הרשות שקראו חכמים ביטוי, והוא שנדר או נשבע אוכל היום או לא אוכל אלך למקום פלוני או לא אלך, זה אינו נכנס בכלל מצות הכתוב הזה.²⁷

רבי בחיי בן אשר דברים כג כד – ברית השפתיים²⁸

מוצא שפתיך תשמור ועשית. על דרך הפשט יחזור לנדר, שהרי הזהיר בלא תאחר ... ומן הראוי שיאמר: "כי תדור נדר ועשית כאשר נדרת ולא תאחר לשלמו", ולכך יאמר: מוצא שפתיך, שהוא הנדר, תשמור ועשית אותו כמו שנדרת לה' אלהיך בנדבת לבך, וכאשר דברת בפיך. כלומר, אל יפול דבר ארצה מכל מה שהסכים בלבו והוציא בפיו ...²⁹

וע"ד המדרש: מוצא שפתיך תשמור ועשית, מוצא שפתיך, זו מצות עשה, תשמור זו מצות לא תעשה, ועשית, אזהרה לבי"ד שיעשוך. כלומר "ועשית" בעל כרחך, אם הם נדרי מזבח, כגון קרבנות, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ...³⁰

וע"ד הקבלה: מוצא שפתיך, כנגד פי ה', וזהו החיוב המוטל על האדם לקיים ככל היוצא מפיו ...³¹ אבל פעם אחת אינו שבועה אבל הוא חיוב לקיים דברו, ומזה אמרו (ב"מ מד א) על כל מי שחוזר בדבורו שמקבל עליו "מי שפרע". ועוד שאנחנו בניס למקום ונתקדשנו בברית הפה המכוון באמצע בין עשר אצבעות ידים, ובברית מילה בין עשר אצבעות רגלים ... וכן בחר בפה להללו ולשבחו כי הוא הכלי לשבח בו שם קדשו וזהו: (ויקרא כב לב) "ולא תחללו את שם קדשי", אזהרה שלא לחלל ברית הפה העשוי להלל בו שם קדשו. וכן אין ראוי לנו לחלל שפתינו ולא לשקר באחד מן הבריתות, כענין שאמר הכתוב: (תהלים מד, יט) "ולא שקרנו בבריתך".³²

של"ה פרשת כי תצא תורה אור – מעלת האדם כחי מדבר

הרי נתבאר בפרשה זו קדושת הגוף וקדושת דמים, והמובחר מקדושת הגוף הוא קדושת הפה, כי בזה נבדל האדם מבעל החי, ונקרא חי מדבר, וכתוב (בראשית ב ז) 'ויהי האדם לנפש חיה', ותרגום אונקלוס לרוח ממללא. על כן צריך האדם לקיים ככל היוצא מפיו, שנאמר (דברים כג, כד) 'מוצא שפתיך תשמר'. ואף על פי שזה נאמר אצל נדר, זהו לאזהרה יתירה, מכל מקום אמור הוא גם כן לכל דבר.³³

²⁷ רמב"ן חולק על ההרחבה שעושה רמב"ם לפסוק שלנו ועל 'ערוב הדברים'. בהמשך דבריו הוא מציין את ההבדל בין דברי הרמב"ם כאן, במצוות העשה, בה, לפי דעתו (של רמב"ן): "דברי הרב מעורבבים", ובין דבריו של הרמב"ם במצוות הלא תעשה, עליהם אומר רמב"ן: "אבל מצות קנ"ז מלא תעשה חזר ונזכר, אלא שחייב שם בנדרי גבוה בשלשה רגלים משום בל תאחר ומשום בל יחל מן הלשון הזה השנוי בספרי". פורמלית, הוויכוח בין רמב"ם לרמב"ן הוא על הבנת לשון מדרש ספרי הנ"ל, אבל עניינית נראה שהוויכוח הוא על עצם ההרחבה של ציווי התורה "מוצא שפתיך תשמור ועשית" להתחייבויות וקבלת דברים מעבר לנדרים ושבועות. רמב"ם מרחיב (אבל לא ביד החזקה, רק בספר המצוות, ראו הלכות נדרים פרק א הלכה ד שם מוזכר "מוצא שפתיך", וראו הלכות דעות פרק ב הלכה ו ופרק ה הלכה יג שם משתמש רמב"ם בביטויים אחרים) ורמב"ן, משום מה, לא מוכן להרחבה זו. וכבר דנו על כך נושאי כלי הרמב"ם (משאת המלך, מגילת אסתר ואחרים) להשיב על טענותיו של רמב"ן וקצרה יריעתנו מלכלול את דבריהם (ראו [שיעור של הרב אברהם שפירא בנידון](#) באתר ישיבה). רק נפנה לספר החינוך מצווה תקעה (תקמו בנוסח שעוועל) שבד"כ נוטה לדרכו של הרמב"ם, אך כאן הוא מביא את דברי הרמב"ן באריכות ונראה שמסכים איתו. אבל רק מוסיף משפט קצר משלו או כמחווה לרמב"ם: "אבל ראוי לכל מי שחננו האל דעת, לקיים כל דבריו".

²⁸ יש להבדיל בין [רבי בחיי בן אשר אבן הלואה](#), סרוגוסה ספרד מאות 13-14, מתלמידי הרשב"א, פרשן מקרא, ובין רבינו בחיי בן יוסף אבן פקודה בעל חובת הלבבות, סרוגוסה ספרד שקדם לו במאתיים שנה לערך. להלן נקפיד לכנותו רבי בחיי בן אשר.

²⁹ פשט הפסוק הוא ברור ומוכן (ראו פירוש אבן עזרא לעיל). החידוש של רבי בחיי בן אשר הוא שפסוק כד חוזר לפסוק כב. ראו הפסוקים לעיל. בעצם, אומר רבי בחיי, על פי הפשט, "מן הראוי שיאמר" ויאחד את שני הפסוקים! ביטוי קצת נדיר לפרשן מקרא. ועכ"פ, השוו דברים אלה "על דרך הפשט" עם דברי הרמב"ם לעיל: "להבין פשטיה דקרא שצוה לעשות כל מה שהוציא בשפתי". כפילות הפסוקים והחזרה של פסוק כד על דברי פסוק כב, הם הם הראיה להרחבה, יאמר הרמב"ם, ואין לאחדם.

³⁰ זה מדרש ספרי והגמרא בראש השנה שהבאנו לעיל.

³¹ בקטע שקיצרנו מביא רבי בחיי דין מיוחד מהגמרא בשבועות לו ע"א שבאמירה כפולה: לאו, לאו, או: הן, הן, יש דין של שבועה.

³² על דרך הקבלה, היא דרך הסוד, אבל מתחילה בדין בגמרא בשבועות, מרחיב גם רבי בחיי בן אשר את ההקפדה על מוצא שפתיים. את דבריו אלה אפשר להרחיב עוד ע"פ הגמרא במועד קטן יח ע"א על הברית הכרותה לשפתיים (ופלא שהוא לא מביא גמרא זו). מוטיב זה, המדגיש את כח הדיבור ואת קדושת הדיבור שניתנו לאדם ומבדילים בינו ובין שאר היצורים החיים, מצוי ברבים מספרי המחשבה והמוסר. ראו למשל ספר החינוך מצוה רלא (בדין מקלל): "שמנענו השם מהזיק בפינו לזולתינו כמו שמנענו מהזיק להם במעשה. וכעין ענין זה אמרו זכרונם לברכה [מועד קטן יח ע"א] ברית כרותה לשפתיים, כלומר שיש כח בדברי פי אדם. ואפשר לנו לומר לפי עניות דעתנו, כי בהיות הנפש המדברת שבאדם חלק עליוני, וכמו שכתוב [בראשית ב ז] ויפח באפיו נשמת חיים, ותרגם אונקלוס לרוח ממללא, נתן בה כח רב לפעול אפילו במה שהוא חוץ ממנה". ובספר חובות הלבבות שער ב - שער הבחינה פרק ה: "והלשון קולמוס הלב ושליח המצפון, ולולא הדבור לא היה לאדם צוות בחברו, והיה כבהמה. ובדבור יראה היתרון בין בני אדם, ובו תהיה ברית כרותה ביניהם ובין האלהים ועבדיו, ובדבור ישוב האדם מעוונותיו ויבקש כפרת עונותיו, והוא הראיה הכי חזקה על חשיבות האדם ורגיעותו". לדיבור שלילי חו"ח יש כח הרסני. אבל גם דיבור חיובי הוא בבחינת ברית ואם הוא נזרק לחלל העולם ואין מאחוריו כיסוי ומעשה הוא בבחינת חילול הברית. חילול הברית הראשונה בין הקב"ה שנתן לאדם את כח הדיבור.

³³ השל"ה מצטרף אף הוא לדברים הנ"ל, אך שים לב איך הוא מעגן אותם בפסוקי הפרשה. נכון שהתורה מתחילה בקדושת דמים וקדושת הגוף הקשורים לעבודת המקדש, אבל המשך הדברים על "מוצא שפתיך" בא לומר שיש קדושה גבוהה משניהם והיא קדושת

תשובות והנהגות כרך ב סימן תעו – "בלי נדר" ועדיין התחייבות³⁴

נהגו אצלנו בשעה שכל אחד עולה לתורה ונודב לקהילה לומר המלים: "בלי נדר מתנה", והטעם כדי שלא להכשיל באיסור נדר את הנודרים ולא משלמים. אבל לדעתי גם בזה לא יצאנו מידי מכשול. שורש הדבר דאף שאם אמרו בלי נדר לכאורה אין כאן שום התחייבות ... מ"מ התחייבות לצדקה יש כאן, ואין בדבריו אלא להצילו מאיסור נדר. אבל לא פטר עצמו מהתחייבות דכל היוצא מפיו יעשה ... והוא הדין לצדקה אם נודב בלי נדר אף שאין איסור נדר מ"מ יש כאן התחייבות ... יש כאן חובת מוצא שפתיך תשמור.³⁵

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: התמקדנו בפסוק "מוצא שפתיך תשמור" וניסינו לבחון את הרחבתו מעבר לנדרים ושבועות, בפרט מנדרים ושבועות לגבוה, אל מחויבויות יום-יומיות של האדם לקיים את דבריו. אפשר שמרבית הראשונים והאחרונים אינם מרחיבים, משום שיש ציוויים ומאמרי חז"ל רבים בנושא הרחב של שמירה על מוצא הפה וקיום הבטחות, כגון: "שארית ישראל לא יעשו עוולה" (פסוק בצפניה ג יג), "שיהא הן שלך צדק" (בבא מציעא מט ע"א), "שלא יהא אחד בפה ואחד בלב" (שם), "מי שאינו עומד בדיבור" (גם שם), "שיהא תוכו כברו" (דברינו בפרשת תרומה) ועוד.

הפה. והמשך דבריו שם: "כי דיבור החיצוני נמשך מדיבור הפנימי, לשון שהקדוש ברוך הוא ומלאכי השרת משתמשים בה. ובלשון הזה משתמש השם יתברך עמנו, כמו שנאמר 'וידבר ה' וגו', וכתוב 'לאמר', אזהרה לנו שיהיה בנו האמירה הפנימיים מצד נשמותינו שהוא חלק אלוה ממעל". ראו גם פירושי שפת אמת במספר שנים על הפסוקים בפרשתנו. ספרו של הרב משה שטרנבוך. נסיים בדברי תורה ליטאיים.

³⁵ והוא מוסיף שם: "והוריתי לגבאי הקורא בנוסח 'מי שברך' שלא יאמר 'בעבור שיתן' אלא יאמר 'כשיתן'. יתנו – יתברכו. עד אז ה"מי שברך" תלוי ועומד. מקור אחרון זה מוקדש לכל הגבאים ולכל העוסקים בצרכי ציבור באמונה ולקהל העולים לתורה.